

ЕКОЛОШКЕ ИЗБЕГЛИЦЕ: ДИРЕКТАН ИЛИ ИНДИРЕКТАН ПУТ ДО КОНФЛИКТА

Гаврило Д. Остојић¹

Генералштаб Војске Србије, ВЗ „Мома Станојловић“

Под утицајем све учесталијих последица климатских промена и негативног деловања човека на животну средину, последњих деценија долази до пораста природних и технолошких катастрофа у свету, које неминовно утичу на све већи број људи, при чему доводе до појаве и пораста броја нове врсте избеглица – еколошких избеглица.

Средином деведесетих година прошлог века у свету је, по незваничним подацима, било око 25 милиона еколошких избеглица, при чему њихов број свакодневно расте. Имајући у виду претпоставке многих међународних организација, установа и научника да ће утицај климатских промена у наредном периоду бити све израженији, то ће условити промене у животnoj средини које ће утицати на то да број еколошких избеглица увелико надмаши број „традиционално насталих избеглица“ у свету. Овако стање може да усложи економску, верску, политичку и националну нетрпељивост до те мере да могу лако да кулминирају, односно да прерасту у конфликте мањих или већих размера.

У раду је посебно наглашен проблем дефинисања појма еколошких избеглица на међународном нивоу, трендови раста, будуће стање, узроци њихове појаве, као и последице повећања њиховог броја – пораст конфликта.

Кључне речи: еколошке избеглице, конфликти, природне и технолошке катастрофе и климатске промене

Увод

Историја људске цивилизације, у ствари, представља историју миграција становништва, које се у потрази за бољим условима живота кретало из једне области у другу. Од настанка савременог човека (*Homo Sapiens*) пре око 200.000 година, људска врста се стално селила, односно емигрирала из једног региона или подручја у други (McBrearty, Brooks, 2000).

У праисторији човек је био номад, чији је опстанак зависио од лова, риболова и сакупљања плодова у природи. Овакав начин живота имао је за последицу стално кретање из једне области у другу. Пре око 12.000 година људска врста почиње да се бави пољопривредом, тако да се привремено „стационара“ на једној локацији.

¹ Gavrilko.ostojic@vzmost.vipvo.rs

Међутим, сталне потребе за обезбеђењем довољне количине хране за растућу популацију и потребе за обезбеђењем бољих услова станишта принудиле су савременог човека да и даље настави да мигрира, што ће довести, поред осталог, до велике сеобе народа почетком VI века, односно касније насељавањем новооткривених континената Америке, а затим и Аустралије у новом веку (БРЭ, 2004).

Задовољавајући потребе за бољим условима живота, човек је у све већој мери користио природне ресурсе, тако да је у једном тренутку свог развоја премашео одрживу производњу и коришћење и почео да деградира животну средину. Данас у свету постоји више чинилаца који директно или индиректно доводе до деградације животне средине. Висок природни прираштај у појединим светским регионима проузроковао је већи притисак на пољопривреду, а самим тим довео до урбанизације одређених подручја, што је уз карактеристичне климатске и геофизичке особине рељефа утицало да буду подложни поплавама, ерозијама, дезертификацији² и другим процесима у поступку деградације животне средине (Homer-Dixon, 1991; Suhrke, 1993; Dasgupta, 1997). Такође, коришћење неефикасних агротехничких метода у пољопривреди довело је до девастације земљишта, поготово у неразвијеним државама Трећег света. Употреба неодговарајућих ђубрива, пестицида и забрањених хербицида имала је негативне ефекте на животну средину. Под утицајем наведених фактора дошло је до стотина и хиљада избеглица, које су због стреса у животnoj средини потражиле спас у новим областима и регионима. Крхке еколошке зоне у многим неразвијеним земљама (земље Трећег света) окупирани су богати индустријалци са Запада, који експлоатацијом националних ресурса уништавају њихову животну средину.

Убрзан раст светске популације у 20. веку, неодрживо управљање и експлоатација природе и њених богатстава довела је до појаве нове врсте избеглица на светској позорници – еколошких избеглица. Нарушавање природне равнотеже и природних закона, који су хиљадама година владали на планети, имало је за последицу деградацију животне средине, односно промене у животnoj средини, које су биле толико велике да нису могле да обезбеде човеку основне услове живота, услед чега долази до миграција становништва, односно стварања еколошких избеглица (Myers, 2001).

Незванични подаци из 1995. године наводе да је већ тада у свету регистровано око 25 милиона еколошких избеглица, од чега преко 5 милиона потиче из Сахелског дела Африке. У наредним годинама дошло је до раста броја еколошких избеглица у свету. Имајући то у виду, процена многих међународних институција и водећих светских научника из ове области, до 2050. године, у свету би могло да буде око 200 милиона нових еколошких избеглица, од чега би највећи број настао због пораста нивоа мора – преко 160 милиона (Myers, 1997).

Пораст броја еколошких избеглица у комбинацији са текућим проблемима у решавању њиховог статуса у међународној регулативи постаје горући проблем међународне заједнице у 21. веку, који може лако да се отргне контроли и доведе до конфликта, односно употребе оружане силе.

² Колики је степен дезертификације у свету најбоље показује податак да се сваке године изгуби преко 60.000 km² обрадиве земље и 1% површина које се наводњавају због неправилне примене агротехничких мера и салинизације (Myers, 1995).

Појам и проблем дефинисања еколошких избеглица

Еколошке избеглице настају у свим оним деловима и регионима на планети, у којима је дошло до стреса у животној средини изазваних под утицајем природних или антропогених фактора. Другим речима, уколико промене у животној средини буду тако велике да не могу задовољити и обезбедити основне услове живота, тако да доводе у опасност животе и опстанак људи, долази до миграција становништва, односно до појаве еколошких избеглица.

Од када је 1970. године Лестер³ први пут увео појам еколошких избеглица у свакодневну употребу, постојало је више покушаја да се да једна универзална дефиниција овога појма. Међутим, отежавајућа околност која је створила препреку у њеном дефинисању јесте што међународно право не идентификује, односно не препознаје ову групу људи као избеглице.

У теорији је мигрант свако оно лице које на добровољној основи и без притисака напусти своју земљу односно државу, да би се настанио на неком другом месту, како би задовољио своје жеље или личне прохтеве. Са друге стране, избеглице настају због неке присиле и немају другу алтернативу осим да траже избеглички статус у другој држави. Слично њима, еколошке избеглице су сва она лица која су присиљена да напусте место боравка услед промена насталих у животној средини, при чему су им угрожени животи.

Прву значајнију дефиницију еколошких избеглица даје Ел-Хинави⁴ у својој брошури објављеној при Програму уједињених нација за животну средину (United Nations Environment Programme – UNEP) 1985. године. Он еколошке избеглице дефинише као: „Они људи који су принуђени (приморани) да напусте своје традиционално место боравка-станишта, привремено или трајно, услед изражених промена у животној средини (природних и/или антропогених) при чему им је угрожено постојање и/или озбиљно утиче на њихов квалитет живота“. Овом дефиницијом Ел-Хинави прави разлику између три врсте еколошких избеглица, и то:

1. оних које су привремено измештене услед промена у животној средини (нпр. земљотреса или поплава),

2. оних које су измештене за стално при, чему им је обезбеђено ново место боравка (приликом реализације великих инфраструктурних објеката – брана, вештачких језера и сл.) и

3. оних које мигрирају привремено или трајно у потрази за бољим условима живота.

Међутим, Ел-Хинави у својој дефиницији не прави разлику између појединих врста еколошких избеглица, тако да не поставља разлику између оних који су избегли због последица земљотреса или цунамија и оних који су постепено напуштали своја места пребивалишта услед ерозије или загађења животне средине.

Слично Ел-Хинавију, многи су покушали или да прошире или да дају своју верзију дефиниције еколошких избеглица (Jacobson, 1988; Catanese, 1990; Suhrke&Vintin, 1991; McGregor, 1993; Lee, 1994; Myers&Kent, 1995 и др.). Међутим, приликом дефинисања ове врсте миграција, увек се јављају различити проблеми који ни-

³ Lester, B.: *Environmental refugee*, World Watch Institute, 1970.

⁴ El-Hinnawi, E.: *Environmental Refugees*, Nairobi, Kenya: United Nations Environmental Programme, 1985.

су уско везани само за еколошке факторе већ зависе и од много других чинилаца. Промене које настају у животној средини зависе од великог броја елемената, било да су они настали природним путем (поплаве, суше, земљотреси, олије и сл.) или под утицајем људског немара или непажње (индустијски акциденти, нуклеарне катастрофе и сл.), или комбинацијом оба наведена. То је један од основних разлога због којих до данас није усвојена једна јединствена дефиниција појма еколошких избеглица на међународном нивоу.

Додатни проблем око дефинисања појма еколошких избеглица јесте и тај што ову групу, односно ову врсту избеглица не препознаје међународно право. Конвенција о статусу избеглица која је усвојена на Конвенцији амбасадора при организацији Уједињених нација (The United Nations – UN) 28. јула 1951. године (ступила на снагу три године касније – 21. априла 1954. године), допуњена је, односно модификована Протоколом из 1967. године.⁵ Међутим, и после модификације наведени међународно-правни акт не садржи одредбе које би се односиле на посебну групу избеглица – еколошке избеглице.

Тако, појам „избеглица“, члан 1 А (2) наведене конвенције, односи се на „сва она лица која се због основаног страха од прогона из разлога расне, верске, националне или припадности одређеној групи или због политичког мишљења, налазе изван земље свог држављанства, па не могу или не желе, услед тог страха, да се ставе под заштиту дате земље, односно лице без држављанства које се из наведених разлога налази изван земље свог бившег пребивалишта, па не може или због страха не жели у њу да се врати“.⁶ Према овој дефиницији, избеглички статус имају само она лица која су напустила земљу свог држављанства и они који су побегли због политичких и социјалних разлога, тако да се називају „конвенционалне избеглице“. Такође, ова дефиниција изричито наводи да је избеглица свако оно лице које се налази ван своје земље – државе, док се, са друге стране, еколошке избеглице, као једна подврста избеглица, могу налазити у оквиру исте земље, односно избећи – мигрирати из једног дела државе у други.

Следећа отежавајућа околност, везана за дефиницију појма еколошких избеглица, јесте недостатак међународно прихватљиве дефиниције. Пошто не постоји међународно прихватљива дефиниција, практично не постоји ни формална институција на глобалном нивоу, која би се бавила овом проблематиком. Иако Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице (The United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR) има широку јурисдикцију деловања, да помаже угроженим људима широм планете, и то не само онима који су дефинисани као избеглице по важећим протоколима и конвенцијама,⁷ у највећем броју случајева, када је реч о људима који су мигрирали због стреса животне средине, нема правног одговора. Међутим, признавање еколошких избеглица, као врсте избеглица, на међународ-

⁵ Ове међународноправне акте који дефинишу статус избеглица у свету, до сада је потписало и ратификовало 110 држава.

⁶ *Convention and protocol relating to the status of refugees*, UNHCR, 2011. www.unhcr.org/3b66c2aa10.html [17.01.2012]

⁷ Од 1986. године UNHCR пружа помоћ и другим категоријама расељених или сиромашних лица, укључујући и азиланте и интерно расељена лица. Међутим, за све оне људе који су постали мигранти због природних или антрополошких катастрофа, помоћ ове организације још увек није доступна.

ном нивоу створило би додатне проблеме и оптерећење за ограничен буџет ове организације. Расположив буџет од једне милијарде долара, који већ данас није довољан да реши проблеме избеглица широм света, вишеструко би се увећао (за више од 2 пута). Такође, признавање статуса еколошких избеглица од стране ове институције у систему УН довело би до великих проблема у међународној заједници, који би се огледали у појави великог броја азиланата, што би нарушило садашњи успостављен систем помоћи осталим врстама избеглица у свету.

Још једна потешкоћа која усложњава наведену проблематику јесте чињеница да се стрес животне средине може десити на било ком делу планете, без обзира на то да ли се ради о богатим индустријским државама или државама у развоју, односно земљама Трећег света. Еколошка избеглица може постати свако, али за разлику од класичних избеглица, оне не могу да траже избеглички статус због наведених нормативно-правних проблема. У развијеним државама, овако настале избеглице најчешће се збрињавају на адекватан начин, док је у неразвијеним државама, због ограничених финансијских средстава, ова помоћ минимална или је уопште нема.

Проблем везан за дефинисање еколошких миграната у међународној заједници јесте и у чињеници да би признавање ове врсте избеглица створило нерешиве међународне проблеме везане за коришћење великих новчаних средстава за помоћ која би им била пружена, као и проблеме у развијеним државама, које већ данас не могу на адекватан начин да реше пријем нових миграната. Последњих година миграциона политика многих држава, а поготово високоразвијених, све више постаје строго рестриктивна. Принудно затварање границе, нарочито према оним земљама које су неразвијене и у којима вртоглаво расте број становника, изазива појаву нелегалних миграција – миграната (Jonson, Khoudour-Casteras, 2011).

Трендови пораста еколошких избеглица у свету

Упркос чињеници да је термин еколошке избеглице први пут увео у стручну литературу Лестер Браун са Института Ворлдвоч (World Watch Institute), тек 1970. године оне су постојале у највећем делу људске историје, чији почетак можемо везати за период настанка древних цивилизација.

Највећи број развијених цивилизација у старом веку, на простору Месопотамије, Јужне Азије и Јужне Америке у великој мери је нестао због великих промена у животnoj средини, односно због промена у окружењу у којима су настале и обитавале. Тако су у периоду од 2.200 до 700 године п. н. е наведене цивилизације биле у највећем успону, при чему су увелико експлоатисале расположиве природне ресурсе. Овако велика експлоатација одређених ресурса изазвала је последице по животну средину, која се углавном огледа у повећању салинизације земљишта (Chase-Dunn & Anderson, 2005). Драстичан пад обрадивих површина услед повећања салинитета аутоматски је довео до смањења приноса хране, што је приморало људе да се селе у друге регионе, који су им могли обезбедити сигурне услове живота. Такође, у овој епохи људског развоја, климатске промене довеле су до повећања средње глобалне температуре, што је утицало на то да дође до повећања сушних периода, односно утицало да дође до смањења приноса усева.

Наведене промене у животној средини, или „Мрачно доба“ како наводе Чејс-Дан и Андерсон у својој књизи „Историјска еволуција светског система“ (The historical evolution of world systems), утицале су да дође до масовних еколошких миграција, што је проузроковало нестанак појединих цивилизација на простору Месопотамије, Јужне Азије и Јужне Америке. Недавно су научници обезбедили поуздане доказе, који указују на то да су проблеми настали у животној средини главни узроци који су довели до пропадања и нестанка некада високоразвијених цивилизација Египта, Персије, Маја, па чак и Римског царства. Недостатак хране, у комбинацији са оружаним сукобима, политичким и друштвеним немирима, представља главне факторе који су принудили људе да се иселе из урбаних средина у појединим областима.

Последњих година и деценија све већи притисци индустрије, пољопривреде, урбаних средина, загађења и деградације животне средине и еколошких катастрофа утицали су да дође до пораста броја еколошких избеглица. Током 1995. године у свету је евидентирано око 27 милиона „међународно признатих“ избеглица, да би тај број опао на 22 милиона током 1999. године. Такође, у овом периоду настао је велики број еколошких избеглица. Сматра се да је у току 1995. године било око 25 милиона еколошких избеглица у свету (Myers & Kent 1995; Myers, 1997; Doos, 1997; Ramlogan, 1996; Renner, 2000; UNHCR, 2006), од чега је највећи број – преко 5 милиона пореклом из Сахелског дела Африке⁸ (где је због последица суше избегло преко 10 милиона људи, од којих се касније у своје домове вратила половина), односно око 4 милиона (од 11 избеглих) са Рога Африке, укључујући и Судан. Из осталих делова подсахарске Африке преко 80 милиона људи угрожено је еколошким факторима (суша, недостатак хране, дезертификација и сл.), од чега је само од последица глади и недостатка хране мигрирало око 7 милиона људи. Током 1999. и почетком 2000. године у Судану је, према званичним подацима, евидентирано око 8 милиона људи којима прети глад, у Сомалији 6 милиона, а у Кенији 3 милиона и још неколико милиона у суседним државама, од којих се највећи број може окарактерисати као еколошке избеглице (Myers & Kent, 2001).

Процес колонизације, започет у 17. и 18. веку, а настављен током 20. века, довео је до прекомерне експлоатације природних ресурса на подручју афричког континента. Климатске промене и периоди великих суша 1968–1974. и 1982–1984. године у комбинацији са претераном испашом за потребе сточарства, крчењем шума (за потребе : колонијалних господара, увећања обрадивих површина, обезбеђења дрвета за огрев у домаћинствима и за потребе индустрије), довело је до смањења не само биолошке разноврсности већ је изазвало промене у протоку воде, повећање седиментације у рекама и деградацију земљишта (Warner et al., 2009). Ако томе

⁸ Сахел је еоклиматска и биогеографска зона ширине око 1.000 km која се налази између пустиње Сахаре на северу и Суданске саване на југу. Простире се на подручју централног дела северне Африке, од Атлантског океана на западу до Црвеног мора на истоку, укупне дужине око 5.200 km. У његов састав улазе територије (идући од запада према истоку) дела Сенегала, јужне Мауританије, Малија, Буркине Фасо, јужног дела Алжира, Нигера, северне Нигерије, Чада, Судана (укључујући Дарфур и јужни део Судана), северне делове Етиопије и Еритреје. Заузима површину од око 3.000.000 km².

Неодрживо бављење сточарством и неадекватна примена агротехничких мера довело је до деградације земљишта, што је уз пораст сушних периода довело до појаве глади, услед чега је ова област постала главни светски извор еколошких избеглица. Висок природни прираштај, који се креће од 2,5 до 2,8% годишње, додатно доприноси порасту миграната са ових простора (Suhrke, 1993).

додамо да се највећи број држава у развоју налази у овој области, које имају изузетно висок природни прираштај и чији највећи део становништва зависи од пољопривредне производње, лако је закључити да земљиште свакодневно трпи све већи притисак. Некономично коришћење и примена неодговарајућих агротехничких метода утичу на то да све веће површине обрадивог земљишта постају неплодне, што доводи до кретања становништва (поготово из сахелског дела Африке).⁹ Према подацима из 2006. године (Brown, 2011) процењује се да ће до 2020. године око 60 милиона људи из овог региона да мигрира у предео северне Африке и Европе. Због последица дезертификације, сваке године у Либији, Тунису и Мароку изгуби се преко 1.000 km² обрадиве плодне земље.¹⁰ Данас је у свету више од једне трећине укупног обрадивог земљишта – 3,6 милијарди хектара угрожено процесом претварања полупустињске зоне у пустињску. У Египту, који зависи од наводњавања, око половине обрадивих површина већ трпи последице салинизације. Од 900 милиона људи у свету, који осећа последице дезертификације, око 4 милиона су еколошке избеглице (Myers, 2005). Ако томе додамо климатске промене, чије се осцилације највише осећају у овом региону (пораст суша, поплава, олуја и сл.) онда и не чуди што је подручје Африке – предео око Екватора, односно сахелска Африка и Рог Африке, регион са највећим изворима еколошких избеглица у свету.

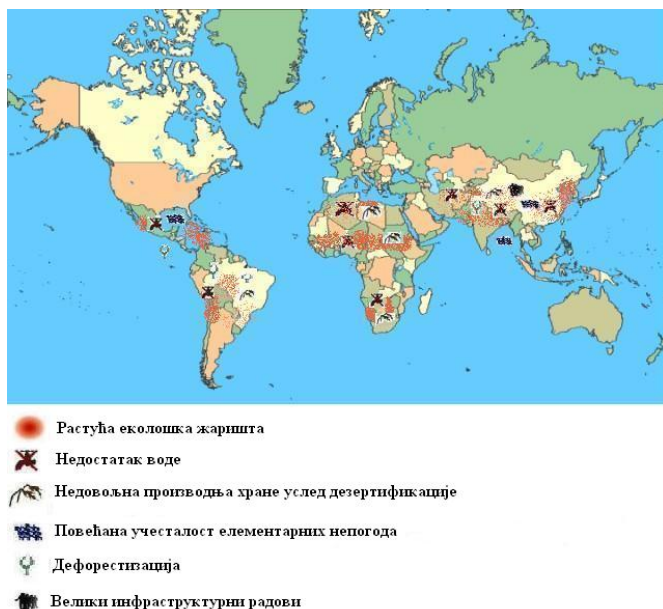
Иако је предео подсахарске и сахелске Африке главни извор еколошких избеглица у свету, постоје и други региони и државе у којима је доминантна ова врста миграција (слика 1). Једна од „црних тачака – растућих еколошких жаришта“ за еколошке избеглице јесте простор НР Кине, у којој већ данас има око 120 милиона интерних миграната, од којих више од 6 милиона треба да има статус еколошких избеглица, пошто су морали да напусте своје домове услед нестајања њиховог пољопривредног земљишта због реализације великих инфраструктурних радова (Ни, 1993; Micklin, 1993). Примена хегемоније Индије над водом реке Ганг изазива несagleдиве економске последице по привреду Бангладеша. Скрећући део воде реке Ганг, преко Фарак бране и изградњом нових канала за наводњавање, а ради изградње јединственог националног система за наводњавање, Индија изазива огромне друштвено-економске и еколошке губитке у Бангладешу (Остојић, Благојевић, 2011). Како наводе Хомер и Диксон у свом делу „Оскудица животне средине и насилни конфликти: докази из предмета“ (Environmental scarcities and violent conflict: evidence from cases)¹¹ последице хегемоније Индије над водом реке Ганга, у периоду од 1951. године, проузроковале су да настане између 12 и 24 милиона еколошких избеглица (200.000 – 300.000 годишње у Бангладешу) које су своје уточиште углавном нашле у индијским државама Асаму и Трипури.

⁹ Последице изразито сушног периода у јуну и августу 2010. године донеле су неславан температурни рекорд у овим крајевима. Просечне летње температуре превазишле су вишегодишњи просек, при чему су у свим државама сахелске области забележене температуре од преко 47°C, што је створило само у Нигеру преко 350.000 гладних и преко 1,2 милиона опасно угрожених од глади. (Channel 4 News, 2010).

¹⁰ Најтеже стање је на афричком континенту, где од јаке деградације „пати“ око 25% обрадивих површина, а најчешћи фактор је човек, односно претерано напасање стада стоке.

¹¹ Више о овоме: Homer-Dixon, T.: *Environmental scarcities and violent conflict: evidence from cases*, International Security 19, page 5-40. 1994.

http://graduateinstitute.ch/webdav.site/iheid.shared.summer.IA2009_readings.MD1.pdf [25.10.2011]

Слика 1 – Растућа еколошка жаришта у свету

Последице претераног крчења шума у североисточном делу Бразила, 60-их и 70-их година 20. века, а ради добијања пољопривредних површина за узгајање кафе и развој сточарства, довеле су до деградације земљишта, односно девастације животне средине. Нарушена природна равнотежа довела је до пораста сиромаштва и глади, што је условило појаву еколошких избеглица. У току 60-их година евидентирано је око 4,1 милион еколошких избеглица, да би се током наредних 10 година њихов број повећао на 4,6 милиона (Sanders, 1990–1991).

У Мексику сваке године настане око милион нових еколошких избеглица услед проблема у животној средини, комбинованих са порастом сиромаштва у руралним срединама. Највећи број ових избеглица бива асимилован у растућим урбаним срединама, поготово у главном граду Мексико Ситију, док се мали број врати назад у своје домове (Muers, 2001).

Најбољи пример комбинације природних и антрополошких утицаја, који су довели до појаве великог броја еколошких избеглица јесте подручје Хаитија. Ова мала острвска држава налази се у Карипском мору, на западном делу острва Хиспаниола. Заузима површину од 27.750 km² а просечан бруто национални доходак (БНД) по глави становника креће се од 1.164 \$.¹² Тешко стање животне средине резултат је историјског утицаја колонијалног ропства. Још у време док је била француска колонија, на Хаитију је дошло до велике сече шуме, ради развоја и узгајања планта-

¹² Због неразвијености и ниског БНД Хаити је најсиромашнија држава на простору северне хемисфере. Око 80% становништва живи испод линије сиромаштва, док 54% живи у апсолутном сиромаштву (CIA, 2011).

жа кафе и шећерне трске, развоја дрвне индустрије и обезбеђења огревом растућих потреба главног града државе. Међутим, претерана сеча шуме¹³ изазвала је велику ерозију земљишта, повећала број поплава и умањила количину пољопривредних усева. Овако тешко стање животне средине довело је до пораста броја људи који су напустили земљу у потрази за бољим условима живота. Процене показују да је са Хаитија, мигрирало око 1,3 милиона људи, од којих више од 300.000 еколошких избеглица у САД (Myers, 2002).

Јак земљотрес који је погодио ову државу у јануару 2010. године само је продубио проблеме животне средине које је имала. Последице велике сече шуме и уништавања дела животне средине узроковале су велики прилив становника из руралних предела у главни град државе Порт-о-Пренс, у којем је био епицентар земљотреса. Велике људске жртве и проблеми изазвани земљотресом довели су до тога да и после више месеци највећи број људи живи под шаторима, а глад и болести су свакодневна појава. Поред људских живота земљотрес је интензивирао велики број клизишта и одрона који су настали услед превелике сече шуме, што је још више усложнило тешку еколошку ситуацију и створило хиљаде и хиљаде нових еколошких избеглица.

Будуће стање еколошких избеглица у свету

Колики ће у наредним деценијама бити број еколошких избеглица тешко је претпоставити, због утицаја већег броја фактора који на различите начине утичу на повећање, односно смањење њиховог броја. Последице убрзаних климатских промена, пораст људске популације и пораст броја сиромашних најзначајнији су чиниоци који ће утицати на број еколошких избеглица у свету.¹⁴

У периоду до 2050. године доћи ће до пораста светске популације на број од око 9 милијарди, односно за око 28–30% у односу на садашње стање. Посебно ће доћи до експлозија броја становника у оним регионима у којима су већ данас евидентирани еколошки проблеми као што је предео подсахарске Африке, Централне Америке и индијског потконтинента. У наредном периоду – до 2050. године, очекује се пораст становништва подсахарске Африке са 800 милиона на 1,5 милијарди или за 87%, док ће на простору индијског потконтинента број становника порастати на преко 2,5 милијарде или за око 70%.

Стернов извештај из 2006. године¹⁵ и Четврти извештај Међународног панела о климатским променама (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC-a) из 2007. године¹⁶ предвиђају изразите климатске промене које ће до краја овога века

¹³ Данас је на простору Хаитија остало само око 2% некадашњих шумских комплекса (Keese, 2011).

¹⁴ У стручној литератури сусрећу се три потенцијална сценарија, који на различите начине предвиђају будуће промене у климатском систему. Ове процене крећу се од најгорих – катастрофалних до најбољих – златних. У складу са овим сценаријима предвиђа се број еколошких избеглица до краја овога века.

¹⁵ Доступно на:

www.webarchive.nationalarchives.gov.uk..+http://www.hm-treasure.gov.uk/independent_reviews_e [20.12.2011]

¹⁶ Доступно на: http://www.ipcc.ch/publications_and_data.ar4.syr.en.contents.html [22.12.2010]

погодити све регионе на планети. Према овим извештајима, због последица ефекта стаклене баште, насталих као последице антропогеног деловања на животну средину, доћи ће до пораста средње глобалне температуре у 21. веку за вредности 1,1 до 6,4°C (2,0 до 11,5°C), у зависности од коришћеног модела са различитом - Пораст просечне средње глобалне годишње температуре изазваће крупне промене у климатском систему, које ће се испољити у виду убрзаног топљења глечера и сталног снежног покривача на високим планинама и половима, пораста нивоа мора, повећања сушних периода у појединим регионима, повећања падавина и поплава, тропских олуја, односно настанка екстремних временских појава, као и смањења ресурса пијаће воде у аридним и субаридним регионима у свету. Ове промене, у зависности од степена, интензивираће пораст броја еколошких избеглица, поготово у оним регионима где већ данас постоји њихов увећан број.

Пораст просечне температуре у овом веку довешће до топљења глечера и сталног снежног покривача на високим планинама и половима, што ће неизбежно довести до пораста нивоа мора. Према предвиђањима, до краја 2100. године, просечан ниво светских мора порашће за вредност од 0,7 до 1 m, чиме ће угрозити људску популацију настањену у приобалној морској зони. На тај начин, како наводи Сухрке,¹⁷ нестаће око 360.000 km² морске обале, чиме ће бити угрожени милиони људи.¹⁸ Највећа опасност прети коралним острвима у Индијском и Тихом океану, чија просечна висина износи свега неколико метара (Church, 2006). Најбољи пример су Малдиви, група острва, смештених југозападно од Шри Ланке у Индијском океану, чија се највиша кота налази на висини од само 2,4 m изнад мора. Уколико пораст нивоа мора буде у границама модела који су наведени у поменутим извештајима, у периоду до краја века острва ће бити преплављена, а судбина више од 400.000 људи веома неизвесна, јер ће постати еколошке избеглице, без алтернативе да се настане на неком суседном острву (Peters, 2011). Слично стање задесиће и остала корална острва, као: Тувалу, Кирибате, Маршалска острва и већи број острва на Карибима.

Према прелиминарним проценама, највећи број еколошких избеглица настаће због пораста нивоа мора и то у оним државама које се налазе уз море и чија просечна надморска висина није велика. Од последица пораста нивоа мора најтеже стање биће у НР Кини и то у њеној приморској зони у којој су смештени вишемилонски градови. Укупан број људи, који ће на овај начин бити угрожен (што ће зависити од пораста нивоа мора) премашује број од 73 милиона. Слично стање биће и у Бангладешу, чије се 80% територије налази у делти реке Ганг. На тај начин, ова низијска држава изгубиће око 10% своје територије, што ће проузроковати раст броја еколошких избеглица за више од 26 милиона. Египат, као приморска држава, изгубиће 12–15% своје територије, што ће проузроковати настанак преко 12 милиона еколошких избеглица. Вијетнам ће услед пораста нивоа мора остати без 25.000

¹⁷ Suhrke, A. : *Pressure Points: Environmental Degradation, Migration and Conflict, Environmental Change and Acute Conflict Project, Occasional Paper Series*, 1993.
http://www.cmi.no/publications.1993%5Cpressure_points.pdf [20.10.2011]

¹⁸ Данас више од 2/3 светске популације живи у низијама на висини до 100 m, при чему се 50 највећих светских градова налази на самој обали мора.

km² своје територије, услед чега ће бити расељено око 10 милиона људи. У западној Африци, преко 70% нигеријске обале ће нестати, при чему ће се поједини делови копна повући и за више од 3 km ка унутрашњости, тако да ће ова држава изгубити 27.000 km² свог копна, односно смањити своју површину на 896.768 km² или за 2,92 %, односно на 97,08 % садашње површине (Boon and Tra, 2007). Слично стање биће и у Индији у којој ће настати око 20 милиона еколошких избеглица, што ће са 31 милион оних који настану у осталим државама у свету премашити 162 милиона људи. У исто време најмање 50 милиона људи на планети доћи ће у опасност због све чешћих суша и поплава. (Docherty & Giannini, 2009).

Следећи велики проблем, са којим ће се сусрести човечанство у периоду до 2100. године, јесте недостатак ресурса пијаће воде. Убрзано топљење глечера и снежних капа на високим планинама имаће за последицу смањење протока великих река и до 20% у зависности од региона и степена климатских промена. Према проценама Четвртог извештаја IPCC-а најтеже стање биће у оним регионима у свету који већ данас имају озбиљне потешкоће са обезбеђењем довољних количина ресурса пијаће воде, а то су региони подсахарске Африке и хималајског потконтинента. Поред израженог сиромаштва и неразвијености, највећи број људи у овим подручјима зависи од пољопривредне производње. Недостатак довољне количине пијаће воде умањиће количину произведене хране, што ће индиректно утицати на пораст еколошких избеглица. Већ данас на подручју афричког континента више од 400 милиона људи је под сталним стресом због акутних несташица воде, док је стање у Азији још теже, а поготово у НР Кини, где више од 300 милиона људи нема приступ чистој пијаћој води. Како у свом делу „Животна средина и безбедност” (Environmental and security) наводи Mayer, до 2025. године последице недостатка довољних количина пијаће воде осетиће између 2,8 и 3,3 милијарде људи, да би се тај број до 2050. године могао додатно увећати за још 3 милијарде, што ће несумњиво утицати на пораст еколошких избеглица у свету.

Према Четвртог извештају IPCC-а, због последица климатских промена, број еколошких избеглица, до 2050. године, премашеће цифру од 200 милиона. Слично предвиђање даје и Николс,¹⁹ који истиче да ће у периоду до 2080. године бити између 50 и 200 милиона еколошких избеглица. UNEP даје приближне бројке и истиче да ће до 2060. године само са афричког континента настати око 50 милиона ових избеглица.

Уколико ове процене буду тачне, проблем еколошких избеглица могао би да постане један од највећих глобалних демографских изазова у 21. веку. Највећи број ових избеглица већ данас долази из најсиромашнијих држава у свету, чије економије увелико зависе од пољопривредне производње која је веома подложна утицају климатских промена. Већи број студија предвиђа да ће до 2050. године број еколошких избеглица у свету премашити број традиционално насталих избеглица – то јест оних које су настале у складу са Конвенцијом организације UN о избеглицама из 1951. године.

¹⁹ Nicholls, R. J.: *Coastal flooding and wetland loss in the 21st century: changes under the SRES climate and socioeconomic scenarios*, *Global Environmental Change*, No. 14, pp. 69–86. 2004, http://randd.defra.gov.uk/Document.aspx?Document=GA01034_2288_FRP.pdf [15.01.2012]

Узроци појаве еколошких избеглица у свету

Као што постоји проблем у одређивању и усвајању појма еколошких избеглица, присутан је и проблем у јединственој класификацији узрока који доводе до појаве и настанка еколошких избеглица у свету. До данас је презентовано више студија и научних радова, који су, полазећи од различитих основа и узимајући у обзир различите факторе, покушали да дају једну целовиту листу узрока који би били опште-прихватљиви. Један од примера даје Влахос²⁰ који је израдио класификациону шему садашњих и будућих еколошких избеглица, при чему наводи следеће категорије:

1. *екометаболизам* или промене екосистема. У ову категорију Влахос укључује: деградацију земљишта, стање природних ресурса, последице настале глобалним загревањем, климатске промене, пораст нивоа мора и дезертификацију;

2. *несреће узроковане антропогеним факторима* – пре свега мисли се на индустријске несреће (несреће у индустрији у којима је дошло до хемијског и радиоактивног загађења животне средине), загађења речних токова и деградације природних ресурса од стране човека;

3. *еколошко-политички потреси* које чине ратови, револуције, пропадање режима и померање или нестајање државних граница и сл.;

4. *социолошко-економска деградација*, која је проузрокована потресима у међународној економији, оскудицом појединих ресурса и друштвеним превирањима.

Са друге стране, Шин-ва Лин²¹ наводи две велике групе услова који увећавају и убрзавају ефекте еколошких промена, што изазива кретање популације из угрожене области еколошке безбедности, чиме они постају еколошке избеглице.

У прву велику групу фактора Шин-ва Лин убраја *наглашавајуће услове*, климатске – геофизичке факторе, односно све оне факторе на које човек не може да утиче, односно да их контролише. Милионима година природа се мењала и стварала услове који данас владају на планети. Такође, током кратке историје људског рода човек није могао да утиче на распоред природних богатстава, река, језера, мора и вулкана у природи.

У другу групу Лин убраја *олакшавајуће услове* који представљају антропогене утицаје, који се деле на:

– *уплитање људи у природне токове*. Наглим развојем човечанства, поготово у последњих 100 година, човек је својим активностима утицао на то да дође до убрзавања појединих процеса у природи, који доводе до појаве природних несрећа. Убрзано повећање броја људи на планети, поготово од почетка 20. века, имало је за последицу увећање интензитета људских активности које су довеле до повећања просечне средње глобалне температуре, што је изазвало климатске промене. Климатске промене убрзале су појаву суша, олуја, поплава, пожара и других природних несрећа. Претерано крчење шума, загађење водотокова и ваздуха довело је до деградације земљишта, што је утицало на то да се убрза појава појединих несрећа.

²⁰ Vlachos, E.: (2007) Environmental Refugees: The Growing Challenge. In: Conflict and the Environmental, Nils Petter Gleditsch et al., Dordrecht: Kluwer Academic, 293-312.

²¹ Lee, S. W. (2007) In Limbo: Environmental Refugees in the Word. In: Conflict and the Environmental, Nils Petter Gleditsch et al., Dordrecht: Kluwer Academic, 273-293.

– *неделовање влада*, што представља све оне активности које утичу да владе одређених држава својим радом услед незнања, корупције или неодговорности нису много учиниле да предупреду и предвиде ситуације у којима може доћи до стварања еколошких избеглица.

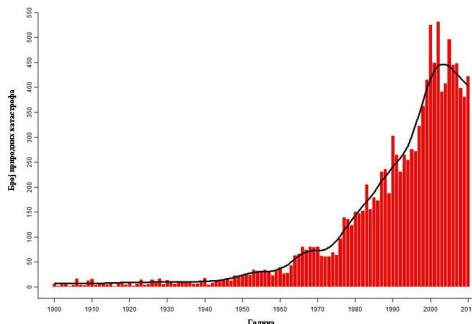
– *деловање влада*, које се огледа у свим поступцима код којих су владе држава својим радом омогућиле да дође до економског развоја државе, при чему је дошло до реализације великих инфраструктурних пројеката у сектору енергетике, наводњавања и сл., под чијим је утицајем дошло до премештања и поновног насељавања становништва.

– *међународне факторе*, који се углавном огледају у међународној помоћи развијених држава земљама Трећег света (финансијска средства и техничка помоћ).

Проучавајући стручну литературу лако се може уочити да већина аутора из ове области наводи четири основна узрока који доводе до појаве еколошких избеглица, (Hugo 2008; Naik, 2007 и др.), а то су: еколошке катастрофе, деградација животне средине, климатске промене и мега-пројекти.

Еколошке катастрофе

Еколошке катастрофе представљају природне (поплаве, земљотреси, вулканске ерупције, цунами, олује, суше, урагани и др.) или антропогене изазване непогоде (хемијске или нуклеарне катастрофе и сл.) које стварају велике људске жртве или материјална разарања.

Графикон 1 – Број природних катастрофа у периоду 1900–2010. година
(Извор: EM-DAT, 2011)

Од почетка 20. века дошло је до увећања броја природних катастрофа у свету (графикон 1), што је утицало да њихове последице осећа све већи број људи. До шездесетих година прошлог века број ових катастрофа кретао се око 50 годишње, да би у наредним деценијама дошло до њиховог наглог пораста. Почетком другог миленијума број природних катастрофа достигао је своју кулминацију од око 550 годишње, да би затим дошло до њиховог осетног пада.²² Порастом броја природних катастрофа у свету расте и број оних који директно или индиректно осећају њихове последи-

²² Више о овоме: EM-DAT. 2011. Internet: <http://www.emdat.be.database> 20.11.2011.

це. Индиректне последице наведених катастрофа данас осећа преко 2 милијарде људи, док директне последице делују на више од 211 милиона људи сваке године.²³ Највећи број оних који осећају наведене последице живи на азијском континенту (највише на простору Индије – око 15 милиона годишње), у Африци и Америци.

У табели 1 приказане су највеће природне катастрофе које су се десиле у периоду од 1900. до 2012. године у свету по броју погинулих, погођених и по износу материјалне штете.

Табела 1 – Највеће природне непогоде у свету, по броју погинулих, погођених и по материјалној штети у периоду 1900–2012. године

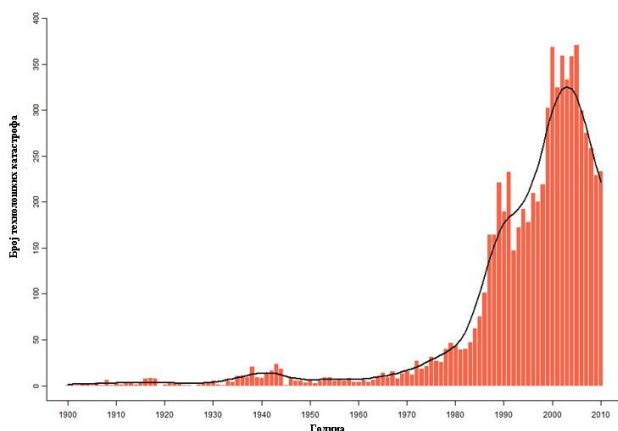
Врста непогоде	Датум	Држава	Број погинулих	Популација	Удео у популацији (%)	Број погођених људи	Удео у популацији (%)	Трошкови непогоде (000 \$)
Екстремне температуре	јун 2010.	Русија	55.763	142.958.000	0,04			
	16.06.2003.	Италија	20.089	57.321.000	0,035			
	10.01.2008.	НР Кина		1.328.020.000		77.000.000	5,79	
	јун 2011.	НР Кина		1.347.350.000		3.800.000	0,28	
	10.01.2008.	НР Кина						21.100.000
	01.08.2003.	Француска						4.400.000
Епидемије (болести)	1917.	Совјетски Савез	2.500.000	184.600.000	1,35			
	1920.	Индија	2.000.000	249.699.000	0,80			
	1923.	Совјетски Савез		149.000.000		18.000.000	12,08	
	октобар 1994.	Кенија		26.345.000		6.400.000	24,29	
	01.01.1969.	Никарагва						7
Најезде инсеката	15.01.2009.	Либериа		3.955.000		500.000	12,64	
	19.11.1991.	Бразил		151.857.000		2.000	0,0013	
	новембар 1995.	Филипини		68.395.000		200	0,00024	
	април 2000.	Аустралија						120.000
	17.05.1995.	Колумбија						104.000
	26.05.1997.	Мадагаскар						3.500
Олује	12.11.1970.	Бангладеш	300.000	66.881.000	0,45			
	29.04.1991.	Бангладеш	138.866	106.313.000	0,13			
	14.03.2002.	НР Кина		1.284.530.000		100.000.000	7,785	
	20.04.1989.	НР Кина		1.127.040.000		30.007.500	2,26	
	29.08.2005.	САД						125.000.000
	12.09.2008.	САД						30.000.000

²³ Колики је то број најбоље показује податак да је број људи који осећа утицај еколошких катастрофа пет пута већи од броја људи који су осетили последице утицаја оружаних сукоба у протеклој деценији.

Врста непогоде	Датум	Држава	Број погину- лих	Попула- ција	Удео у попула- цији (%)	Број пого- ђених људи	Удео у попула- цији (%)	Трошкови непогоде (000 \$)
Поплаве	јул 1931.	НР Кина	3.700.000	337.000.000	1,098			
	јул 1959.	НР Кина	2.000.000	660.120.000	0,30			
	01.07.1998.	НР Кина		1.247.610.000		238.973.000	19,15	
	01.07.1991.	НР Кина		1.158.230.000		210.232.227	18,15	
	05.08.2011.	Тајланд						40.000.000
	01.07.1998.	НР Кина						30.000.000
Пожари	15.10.1918.	САД	1.000	103.208.000	0,00097			
	септембар 1997.	Индонезија	240	198.163.000	0,00012			
	октобар 1994.	Индонезија		190.043.000		3.000.000	1,58	
	јул 2007.	Македонија		2.055.915		1.000.000	48,64	
	септембар 1997.	Индонезија						8.000.000
	јануар 1989.	Канада						4.200.000
Суше	1928.	НР Кина	3.000.000	485.552.000	0,62			
	1943.	Бангладеш	1.900.000	38.843.000	4,89			
	мај 1987.	Индија		798.680.000		300.000.000	37,56	
	јул 2002.	Индија		1.048.641.000		300.000.000	28,60	
	јануар 1994.	НР Кина						13.755.200
	1981.	Аустралија						6.000.000
Вулкани	08.05.1902.	Мартиник	30.000	205.781	14,58			
	13.11.1985.	Колумбија	21.800	31.564.090	0,069			
	09.06.1991.	Филипини		62.536.990		1.036.065	1,65	
	09.04.1992.	Никарагва		4.161.854		300.075	7,21	
	13.11.1995.	Колумбија						1.000.000
	18.05.1980.	САД						860.000
Земљо- треси	27.10.1976.	НР Кина	242.000	932.670.000	0,026			
	12.01.2010.	Хаити	222.570	9.993.000	2,22			
	12.05.2008.	НР Кина		1.328.020.000		45.976.596	3,46	
	21.10.1988.	Индија		815.590.000		20.003.766	2,45	
	11.03.2011.	Јапан						210.000.000
	17.10.1995.	Јапан						100.000.000
Клизишта	10.01.1962.	Перу	2.000	10.516.410	0,019			
	31.10.2005.	Филипине	300	83.054.480	0,00036			
	март 1989.	Совјетски Савез		286.717.000		8.000	0,0028	
	06.10.1990.	НР Кина		1.143.330.000		5.105	0,00044	
	10.01.1962.	Перу						200.000
	26.11.1992	Русија						2.600

Један од најпознатијих примера природне – еколошке катастрофе у новије време је разоран цунами који је погодио државе Индијског океана током децембра 2004. године. У 12 азијских и афричких држава, које имају излаз на Индијски океан, погинуло је или нестало преко 298.000 људи, док је за преко 5 милиона био потребан неки вид помоћи. Од последица ове еколошке катастрофе расељено је преко милион људи (UNHCR, 2006) од чега је само у Шри Ланки расељено 450.000, а у индонезијској покрајини Ацех преко 533.000 до краја 2004. године.

Последњих деценија у свету је у порасту број еколошких катастрофа, што доводи до пораста броја еколошких избеглица широм планете. Према подацима UNHCR-а из 2006. године, у току 1970. број људи који су директно погођени овим катастрофама износио је око 275.000, да би тај број порастао на 1,2 милиона у току 1980. године, односно на 18 милиона 1990. године. Десет година касније, 2001. године, број људи који су погођени катастрофама порастао је на 170 милиона, од чега је 97% било везано за климу и климатске последице (суше, поплаве и олује), (Boop&Tra, 2007). Због последица природних катастрофа, на глобалном нивоу расељено је више људи него од последица ратова или других оружаних сукоба.

Графикон 2 – Број технолошких катастрофа у периоду 1900–2010
(Извор: EM-DAT, 2011)

Као што је већ истакнуто, у свету расте број технолошких катастрофа, поготово оних које су настале деловањем антропогених фактора, (графикон 2). До шездесетих година прошлог века, број и обим овако насталих еколошких катастрофа није био велики, тако да њихове последице нису утицале на велики број људи. Међутим, развојем и усавршавањем технолошких процеса рада и производње и растом броја становника на планети, последице технолошких катастрофа делују на све већи број људи, при чему су материјални трошкови, људске жртве и број избеглица све већи. У табели 2 дат је приказ највећих технолошких катастрофа у свету по броју погинулих, погођених и по материјалној штети у периоду од 1900. до 2012. године.

Табела 2 – Највеће технолошке катастрофе у свету по броју погинулих, погођених и по износу материјалне штете у периоду од 1900. до 2012. године

Врста непогоде	Датум	Држава	Популација	Број погинулих	Удео у популацији (%)	Број погођених људи	Удео у популацији (%)	Трошкови непогоде (000 \$)	Број еколошких избеглица
Индустријске несреће	17.08.1956.	Колумбија	14.122.000	2.700	0,019	> 10.000	> 0,07	100.000 лезоса (Е)	
	03.12.1984	Индија	749,676,900	2.500	0,00033	> 550.000	> 0.073		>200.000
	19.11.1984.	Мексико	73,910,520	600	0,00081	708.248	0,96		
	01.04.2003.	Бразил	181,407,900			550.000	0,30		
	17.11.2002.	Шпанија						9.960.407	
	26.04.1986	СССР				500.000		2.800.000	>350.000
Остале индустријске несреће	01.09.1923.	Јапан	58.481.500	3.800	0,0065				
	27.11.1954.	Турска	24.585.000	2.000	0,0081				
	авг. 1981.	Ел Салвадир	4,637,901			990.000	21,34		
	март 1977.	Хаити	5,114,284			500.000	9,77		
	11.03.1996.	Немачка						314.700	
	13.05.2000.	Холандија						256.000	
Транспортне индустријске несреће	20.12.1987.	Филипини	56,921,740	4.000	0,0070				
	13.02.1993.	Хаити	7,193,645	1.800	0,025				
	17.04.1992.	Мозамбик	14,223,360			50.000	0,35		
	22.04.2004.	ДР Кореја	22,383,780			42.300	0,18		
	22.04.2004.	ДР Кореја						408.000	
	02.11.1996.	Перу						55.000	

Једна од најпознатијих еколошких катастрофа у новијој историји десила се у индијском граду Бопалу, у фабрици пестицида, ноћу између 2. и 3. децембра 1984. године. У акциденту је, по званичним подацима, страдало 2.500 људи, док је токсичном дејству хемикалија било изложено преко 500.000 људи. Број еколошких избеглица до данас са тачном поузданошћу није утврђен, али се претпоставља да тај број прелази 200.000 (Horne, 2006).

Убрзо после акцидента у Бопалу догодила се нуклеарна катастрофа у бившем СССР-у, тј. у нуклеарној електрани Чернобиљу у близини града Припјата у данашњој Украјини. Дана 26. априла 1986. године, на четвртом реактору ове електране дошло је до експлозије, што је проузроковало изливање велике количине радиоактивног материјала у животну средину. Експлозија је имала разоран утицај на друштво и економију у Украјини и суседним државама. Области у којима је био најизраженији утицај ове катастрофе су западни делови тадашњег СССР-а и Европе, односно подручја данашњих држава Белорусије, Украјине и Русије. Због безбедности становништва у периоду од 1986. до 2000. године из области пречника 30 km око нуклеарне електране је евакуисано становништво, односно око 350.400 људи постали су еколошке избеглице (UNICEF, 2002). За разлику од еколошких избеглица које су настале под утицајем других фактора, овако настале избеглице не могу да се врате назад на своја огњишта и у наредним деценијама, због високе концентрације радионуклеида. Према подацима руских извора, од последица ове катастрофе до данас је умрло више милиона људи, од којих преко 985.000 од рака (UNICEF, 2002).

Нуклеарна катастрофа у Чернобиљу, а касније и у Фукушими у Јапану 2011. године, показала је величину и последице еколошких катастрофа услед људског немара и непажње. Велика материјална штета праћена девастацијом животне средине, великим људским жртвама и још већим бројем еколошких миграната, само показује колико последице човековог немара могу утицати на самог човека и животну средину.

Деградација животне средине

Према дефиницији коју је дала Међународна стратегија ОУН за смањење катастрофа (UN International Strategy for Disaster Reduction – UNISDR), деградација животне средине дефинише се као: „Смањење капацитета животне средине за остваривање друштвених и еколошких циљева“.²⁴ Другим речима, деградација животне средине представља погоршавање стања животне средине, настало због исцрпљивања ресурса као што је ваздух, вода и земљиште.

Почетак веће деградације животне средине везује се за почетак прошлог века, када је дошло до убрзаног раста светске популације, за чије потребе је коришћено све више природних ресурса. Повећан број становника у појединим светским регионима, који се карактеришу слабом економском развијеношћу и недостатком одговарајућих ресурса, довеле су до тога да дође до прекомерног коришћења природних богатстава, како би подмирили потребе растућег становништва. У једном тренутку притисак становништва био је толико велики да природа није била у стању да надомести оно што је из ње узето, услед чега је дошло до стварања негативних последица, које се огледају у деградацији животне средине. Претерано и неодрживо коришћење воде, земљишта и других обновљивих и необновљивих природних ресурса довело је до тога да природа буде до те мере уништена да више није могла да обезбеди човеку егзистенцију, услед чега је дошло до миграција становништва у друге области, односно средине.

²⁴ Видети: *The International Strategy for Disaster Reduction*, UNISDR. <http://www.unisdr.org/we/inform/terminology> [17.11.2011]

Делови Африке, Азије и Јужне Америке су региони у којима је највише изражена деградација животне средине.²⁵ Ови региони су посебно осетљиви на процес дезертификације који је све више изражен услед притисака растућег становништва, крчења шума и ерозије земљишта. Посебно тешко стање је у Африци, где је због последица сиромаштва и смањене количине падавина убрзан губитак обрадивог земљишта. Последњих година проблем деградације животне средине је све израженији у Кини, посебно у њеном западном делу. Претерано крчење шума, несташица воде и прекомерно загађење животне средине, изазвано рударским активностима, има за последицу да се током 2004. године, на преко 2,94 милиона km² земљишта, осећа утицај ерозије, што чини 82,6% целокупне површине код које је изражен овај ефекат (Вао, 2006). Због последица деградације животне средине и утицаја на економију Кине, од 2002. године заштита животне средине постала је званична политика кинеске владе. Постојао је план, како наводи Тан,²⁶ да се пресели 7 милиона људи у наредној деценији из појединих делова западне Кине у суседне регионе, како би се смањило притисак на животну средину. У периоду 2000–2005. године у овом делу Кине било је око 1,02 милиона еколошких избеглица. Слично спровођењу политике заштите животне средине, коју реализује НР Кина, а ради смањења деградације животне средине, влада Индонезије реализује пресељење становништва из планинских и брдских области, угрожених ерозијом земљишта, у пољопривредне регионе у низијама. На тај начин створено је око 4 милиона еколошких избеглица (Нуго, 1988).

Већина миграција насталих деградацијом животне средине дешава се унутар једне државе. Међутим, данас постоји све више доказа да оне попримају међународни карактер. Најбољи пример наводи Тогола²⁷ који објашњава да је део еколошких избеглица из Малија био приморан да нађе спас у суседним државама због суше и дезертификације обрадивих површина. Рачуна се да је више од две трећине породица из Каиеса (област у Малију) избегло у суседне државе.²⁸ Слично стање је и у већини екваторских држава на простору јужноамеричког континента, где је због последица претеране сече тропског растиња дошло до миграције домородачког становништва. Највише су погођене области у којима је сточарство у порасту, као што су Бразил, Еквадор и Аргентина.

У раду под називом „Контрола, прилагођавање или бекство: Како се суочити са еколошким миграцијама?“, (Control, Adapt or Flee: How to Face Environmental Migration?)²⁹ група аутора предвођена Renaudom је 2007. године истакла да су суви преде-

²⁵ Од почeka индустријализације у овим регионима долази до неодрживог коришћења природних ресурса, што је узроковало изражену деградацију животне средине.

²⁶ Tan, Y.: *Environmental Concerns and Population Displacement in West China*, Paper presented at the 8th APMRN Conference, Fuzhou, China, 26-29 May, 2007. <http://apmm.anu.edu.au/conferences.8thAPMRNconference.26.Tan%20Guo.pdf> [10.12.2011]

²⁷ Togala, I.: *Désertification et les migrations: La Promotion du Pourghère comme outil de lutte contre la désertification et facteur de création d'emplois pour la lutte contre la pauvreté*, International symposium on Desertification and Migrations, Almeria, 25-27 October 2006.

²⁸ Millennium Ecosystem Assessment 2005 *Ecosystems* је већ идентификовао преко 2 милијарде људи који живе у сушним, полу-сушним и суб-влажним подручјима у којима је изражена деградација животне средине.

²⁹ Renaud, F., et al.: *Control, Adapt or Flee: How to Face Environmental Migration?*, United Nations University, Institute for Environment and Human Security, Germany, 2007.

ли планете деградирани од 10 до 20%. Смањење ресурса пијаће воде услед климатских промена представља све већи притисак на ове пределе. Пример хималајске државе Непала и раста броја еколошких избеглица услед претеране деградације животне средине најбољи је пример. Због нестајања шумских ресурса, насталих претераним крчењем и сечом дрвета, а због немогућности запослења у другим гранама привреде расте број еколошких миграната у планинским пределима ове државе.

Климатске промене

Климатске промене обухватају све облике климатских нестабилности (тј. било какве промене између дугорочних статистичких елемената, израчунатих за различите периоде који се крећу од деценије до милион година), без обзира на њихову статистичку природу или физички узрок.³⁰

Нагли развој и напредак човечанства за последњих сто година омогућило је човеку да лакше и једноставније прилагоди природу својим потребама. Међутим, нагли напредак људског друштва довео је до низа негативних појава које су оставиле велики траг у природи. Дошло је до деградације и загађења животне средине, што је убрзало поједине природне процесе до те мере да више нису биле потребне стотине и хиљаде година да би се одиграле, већ се дешавају за неколико десетина година. Стернов извештај, објављен 2006. године, указује на то да је човек одговоран за убрзавање климатских промена и последице до којих те убрзане промене доводе. Закључак који је донесен у овом извештају потврђен је само годину дана касније и то Четвртим извештајем IPCC-а. У поменутом извештају истиче се да је од почетка 20. века дошло до повећања просечне средње глобалне температуре која је „врло вероватно“ (са тачношћу од преко 90%) настала због људских активности.

Стернов извештај процењује да ће до 2050. године, због последица пораста средње глобалне годишње температуре, више од 200 милиона људи бити измештено услед пораста нивоа мора, поплава и јаких суша. Четврти извештај IPCC указује на то да ће до 2080. године бити између 1,1 и 3,2 милијарде људи који су погођени несташицом воде, између 200 и 600 милиона гладних и да ће услед повећања нивоа мора изазваног топљењем леда и снежних капа на половима, настајати између 2 и 7 милиона избеглица годишње. То указује на то да ће због климатских промена у наредном периоду неминовно доћи до раста еколошких избеглица у свету.

Анализирајући податке о климатским променама које се дешавају, поготово од 80-их година прошлог века, може се увидети да постоји велики број еколошких промена насталих као последица климатских промена. Оне се огледају у подизању нивоа мора, учесталим појавама екстремних временских догађаја, смањењу обима падавина у једним регионима, односно повећању падавина у другим, променама у обрасцу болести због промена у временским режимима и др..

У стручној литератури данас сусрећемо велики број студија, које указују на то да је „ниска морска обала“ висине до 10 m најосетљивија на климатске промене. У

³⁰ Glossary – Climate Change. Education Center – Arctic Climatology and Meteorology. NSIDC National Snow and Ice Data Center.

свом раду „Расподела урбаног становништва и повећање ризика од климатских промена“ (Urban Population Distribution and the Rising Risks of Climate Change) Балк³¹ наводи да је данас у области ниске морске обале концентрисано око 10% светске популације, од чега се 73,4% налази у Азији и 8,8% у Африци (13% целокупног урбаног светског становништва). Државе које имају највише становника у овим зонама су: НР Кина, Индонезија, Јапан, Индија, Бангладеш, Вијетнам, САД, Тајланд, Египат и Холандија.³² Такође, у овим областима ниске надморске висине број становника расте по стопи која је и до два пута већа него у њеним централним деловима. Посебно велики раст забележен је у Кини и Бангладешу, при чему око 2% територије Кине чине ове области, док је проценат у Бангладешу и више од 40% (McGranahan, Balk, & Anderson, 2007).

Поред пораста нивоа мора, у наредном периоду се очекује да ће због климатских промена доћи до измена у режиму падавина. У пределу Јужне Азије очекује се јачање монсуна за нешто више од 20%, поготово на истоку Индије и Бангладеша. Са друге стране, смањење количина падавина може имати озбиљне последице по аридне и субаридне регионе у свету. Приноси пољопривредних производа могли би да падну и за више од 30% до 2050. године, што би покренуло велике миграције у оне области које немају оваквих проблема. Наведеном стању доприноси и чињеница да ће доћи до измене режима река услед топљења глечера и снежних капа на високим планинама, али и до пораста броја олуја, урагана и тајфуна (IPCC, 2007).

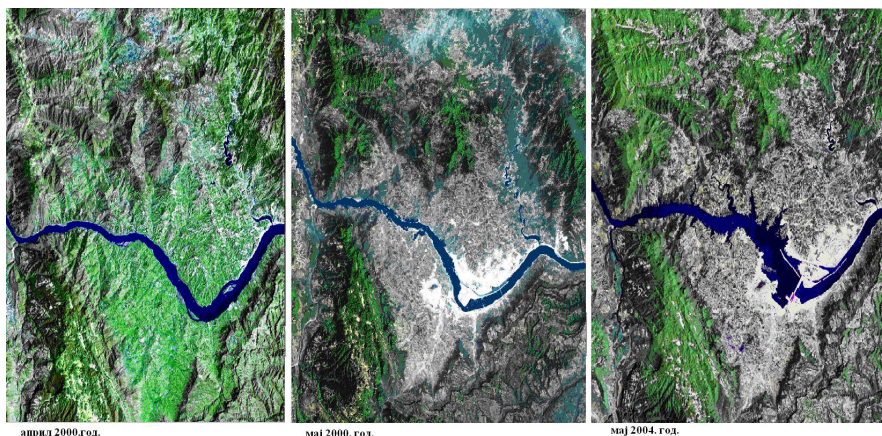
„Мегапројекти“

Убрзан развој људске цивилизације, поготово од почетка 20. века, довео је, поред осталог, до реализације великих инфраструктурних пројеката, међу којима се посебно истиче изградња великих брана. Ови „мегапројекти“ најбројнији су у најнеразвијенијим државама, где постоји ескалација у потражњи за електричном енергијом и водом (Sernea and McDowell, 2000). Реализацијом ових пројеката дошло је до измештања, односно миграција људи на нове територије. Како се наводи у извештају „Бране и развој“ (Dams and Development), Светска комисија за бране (World Commission on Dams – WCD) наводи да су многи имали користи од услуга које пружају велике акумулације. Међутим, њихов рад је имао и негативне социјалне факторе, који су директно испољени на људску популацију (WCD, 2000). Изградња, а касније и рад, имали су за последицу расељавање породица и домаћинства из њихове околине. Највећи број тих миграната настао потиче из азијских држава, где су потребе за електричном енергијом у индустрији и водом у пољопривреди од виталног значаја за опстанак и функционисање државе. Због изградње више од 45.000 брана процењује се да је у свету до данас расељено између 40 и 80 милиона људи, од чега један део чине еколошке избеглице, које су против своје воље расељене у суседне регионе. Око 57%

³¹ Balk, D.: *Urban Population Distribution and the Rising Risks of Climate Change*, Presentation at the United Nations Population Division Expert Group Meeting, 21-23 January 2008. Део доступан на интернет адреси: - http://www.un.org.esa.population.meetings.EGM_PopDist.Balk.pdf [11.11.2011]

³² Најбољи пример је Бангладеш, у којем на надморској висини до једног метра живи око 17 милиона становника (Boano & Morris, 2008).

свих светских великих брана изграђено је у Кини и Индији, што им је обезбедило не-славно водеће место по броју интерно расељених лица, а такође и еколошких избе-глица. (Emmanuel & Tra, 2007). У Кини је већ крајем 80-их година прошлог века било расељено више од 10,2 милиона Кинеза.³³ Један од најпознатијих случајева овако насталих миграција је пример реализације пројекта „Три клисуре“ у округу Јилинг, у провинцији Хубеи на истоку Кине (слика 2).

Слика 2 – Акумулација „Три клисуре“ у Кини
(Извор: Michael, 2009)

Од почетка 70-их година прошлог века, када је започета реализација наведеног пројекта, кинеска влада је раселила више од 1,2 милиона људи, при чему у овај број нису урачунати сви они који су расељени због других аспеката реализације наведеног пројекта, као што су: канали, електране, насипи и сл. (процењује се да су од овога броја више од 100.000 људи еколошке избеглице – INR, 2003). Слично стање је и у суседној Индији, где процене показују да је расељено између 16 и 38 (WCD, 2000), а по неким проценама и читавих 50 милиона становника. Расељавање у Индији је много критичније него у свим осталим државама у свету, због веома изражених супротности у погледу вере, расе, касте и ритуала који владају међу локалним заједницама (Вакер, 2001).

Реализација наведених капиталних објеката носи и последице које се огледају у појави еколошких избеглица. Ослањајући се на примере индијских пројеката, Фернандес (Fernandes, 1991) наводи да људи који су расељени за потребе њихове реализације најчешће спадају у сиромашну групу становништва, која је немоћна да утиче и учествује у било каквом одлучивању о томе. Такође, у највећем броју случајева, њима нису адекватно надокнађени губици настали њиховим насилним померањем са одређене територије. Еколошке избеглице, углавном, насилно селе и

³³ Незванични подаци показују да је овај број много већи. Светска комисија за бране наводи да је због изградње великих брана у басену реке Јанг-це Јанг дошло до више од 10 милиона еколошких избеглица.

измештају у околне регионе, који не могу да задовоље потребе овог дела популације, због просторних и природних ограничења. Квалитет земљишта, воде и осталих природних ресурса најчешће су лошији него у области у којој су обитавали, што ствара додатне притиске и проблеме досељеницима. Различити животни услови доводе до појаве болести на које је новопридошло становништво мање отпорно, што додатно компликује њихову тешку ситуацију (Baker, 2001). Такође, на овај начин стварају се додатни притисци на животну средину, што у кратком раздобљу ствара нове миграције, немире, па чак и конфликте у региону.³⁴

Конфликти и еколошке избеглице

Као што је већ речено, Четврти извештај IPCC-а и Стернов извештај наводе (са великом вероватноћом) да ће до краја овога века у свету настати око 200 милиона нових еколошких избеглица, које ће бити измештене са свог места боравка због промена насталих у животној средини. До највећег броја ових избеглица доћи ће због климатских промена, и то ефеката, односно последица пораста нивоа мора и појаве екстремних поплава и суша.

Миграције становништва у друге регионе или државе могу бити узрок насиља и конфликта. У раду „Климатске промене и конфликти: миграциона веза“ (Climate change and conflict: the migration link)³⁵ група аутора предвођена Гледишом наводи два основна пута које од стреса животне средине могу довести до миграција и конфликта, и то директан и индиректан начин.

Директан начин настаје када због стреса животне средине у једном региону дође до миграција становништва у други регион.³⁶ Повећање популације у другом региону ствара веће притиске на расположиве природне ресурсе, што најчешће доводи до социјалних немира који прелазе у конфликте.

Индиректан начин настаје када због стреса животне средине у једном региону дође до конфликта. Појава конфликта ствара миграције, тако да становништво иде из једног региона у други. На тај начин долази до пораста популације у другом региону, што може да изазове нове конфликте, а чији узрок може бити недостатак природних ресурса, верска и/или расна нетрпељивост. Најбољи пример овако насталих конфликта представљају пољопривредни региони у којима се највећи део становништва бави овом граном привреде. Услед климатских промена и појаве екстремних суша или поплава долази до дезертификације земљишта, што може да проузрокује недостатак хране, односно може довести до појаве конфликта. Сам конфликт, уз примену оружане силе, створиће нове миграције. Пораст миграната у другом региону, уз могућу појаву националне, етничке, верске или расне нетрпељивости изазива нове конфликте.

³⁴ Данас постоји више студија које приказују ситуацију у Африци, а у мањој мери у Азији, где су еколошке избеглице проузроковале деградацију животне средине (Hugo 1987, Christensen and Scott 1988, Utigin, 1992,...).

³⁵ Gleditch, N.P. et al.: *Climate change and conflict: the migration link*, International Peace Academy, 2007. http://www.ipinst.org/media/pdf/publications/cwc_working_paper_climate_change.pdf [11.12.2011]

³⁶ Промене у животној средини могу настати као последице климатских промена, и то: пораста нивоа мора, појаве екстремних суша, поплава, олуја, земљотреса и сл.

Рафаел Реувени у свом раду „Климатске промене – узрок миграција и насилних сукоба“ (Climate change-induced migration and violent conflict)³⁷ наводи пет основних узрока који доводе до појаве конфликта, односно сукоба, а који су настали због појаве еколошких избеглица. То су:

1. Конкуренција. Долазак великог броја еколошких избеглица у један регион доводи до пораста притисака на расположиву базу ресурса и економију. Притисци ће расти упоредо са растом броја миграната, а посебно у оним регионима и областима у којима су расположиви ресурси оскудни и где имовинска права нису довољно развијена.

2. Етничке тензије. У случају када еколошке избеглице и аутохтоно становништво припада различитим етничким, верским или расним групама може доћи до појаве конфликта, односно сукоба. Посебно су критичне оне области код којих је веома изражена наведена разлика, што доводи до дугогодишњих етничких спорова, који веома лако могу да прерасту у сукобе.

3. Неповерење. Овај извор сукоба, везан за еколошке избеглице, огледа се у постојању неповерења између узрока настанка – појаве еколошких миграната у области у којој су настали и области у коју долазе. Пример овога узрока је, рецимо, неповерење владе – државе која прима мигранте, јер сматра да друга страна путем еколошких избеглица покушава да оствари друге интереса као што је успоставање етничке равнотеже или отцепљење дела територије.

4. Грешка линије. Конфликти могу настати због одређених грешака на друштвено-економској линији.

5. Помоћни услови. Овај узрок доводи до конфликта у оним регионима или државама које приме већи број еколошких избеглица, а чије економије и ресурси не могу да задовоље потребе овако настале увећане популације. Ови региони, односно државе, најчешће су политички нестабилна подручја, што повећава вероватноћу настанка сукоба.

Реувени наводи 38 случајева појаве еколошких избеглица у периоду од краја педесетих година до данас, у којима је дошло до конфликта. Такође, настале конфликте класификује према интензитету и то:

- конфликте ниског интензитета, код којих практично нема појаве насиља,
- средње или полуорганизоване конфликте,
- конфликте високог интензитета – унутрашње побуне, међудржавне чарке са применом оружаног насиља и
- конфликте веома високог интензитета – унутрашње конфликте или међудржавни рат.

У првом делу наведеног рада Реувени наводи 19 случајева код којих су еколошке миграције довеле до сукоба (табела 3). Највећи број конфликта десио се на простору Африке – 10 случајева, затим Азије и Северне Америке – 3 и по један у Океанији, Средњој Америци и Јужној Америци. Такође, од 19 наведених случајева 8 је везано за унутрашње сукобе, тј. конфликте унутар једне државе, 3 имају карактер међудржавних сукоба, док 8 представља сукобе између различитих (етничких, верских, расних и др.) заједница.

³⁷ Reuveny, R.: *Climate change-induced migration and violent conflict*, Political Geography, Vol. 26, pp. 656-673. 2007. [http://www.sciencedirect.com.proxy.kobson.nb.rs:2048.science/article/pii.S0962629807000601](http://www.sciencedirect.com.proxy.kobson.nb.rs:2048.science/article/pii/S0962629807000601) [17.12.2011]

Табела 3 – Евиденција еколошких миграција и сукоба

Континент	Држава	Време-период	Укупан број становника	Број миграната	Удео у популацији	Еколошки узроци	Интезитет конфликта	Узрок конфликта
А Ф И К А	Етиопија	1984-1985	41.000.000	600.000	1,46%	Суша, глад, шумски пожари, најезда инсеката	Средњи	Сукоби фармера око земље
	Руанда	1990	7.110.000	1.700.000	23,9%	Недостатак воде, деградација земљишта, крчење шума	Веома високи	Етничке тензије, цивилни рат, геноцид
	Етиопија	1960-1990	22.550.000-48.333.000	1.100.000	око 2,27%	Суша, глад	Средњи	Сукоб око воде и обрадиве земље
	Мауританија	1980-1990	1.518.000-1.995.000	69.000	Око 3,47%	Суша, ерозија, дезертификација, недостатак воде	Висок	Граничне чарке, етничко насиље, побуна
	Сомалија	1970	3.601.000	400.000	Око 11,11%	Деградација земљишта и пашњака, оскудица воде	Средњи	Конфликт око воде
	Јужна Африка	1970-1990	22.501.000 - 36.794.000	750.000 годишње	3,3-2,04% годишње	Деградација земљишта, крчење шума, недостатак воде	Средњи	Насиље, социјални немири
	Судан	1970-1980-их	14.766.000 - 26.494.000	3,5-4.000.000 до почетка 1990.	Око 15,1%	Суша, глад, ерозија, деградација земљишта, крчење шума	Висок	Етничке тензије, сукоб са досељеницима
	Етиопија	1970	28.959.000	450.000	1,55%	Деградација пашњака и обрадивог земљишта, крчење шума	Веома висок	Гранични сукоб и рат око воде и пограничне територије
	Нигерија	1970-1990	57.357.000 - 97.556.000	-	-	Деградација воде, земље и ваздуха	Средњи	Сукоб узгајивача стоке око земљишта и испаше
	Сахел	1960-1980		10.000.000		Глад, суша, недостатак обрадивог земљишта	Средњи	Немири у сушној области са еколошким избеглицама
А З И Ј А	Бангладеш	1970-1990	66.881.000 - 105.256.000	600.000	мање од 1%	Суша, недостатак воде, поплаве, олује, ерозија тла и дезертификација	Висок	Етнички сукоби и побуне
	Бангладеш	1950-данас	37.895.000-148.692.000	12 - 17.000.000		Суша, оскудица хране, воде, обрадивих површина и олује	Висок	Верско насиље
	Пакистан	1980-1990	80.493.000-111.845.000	-		Недостатак воде, крчење шума, деградација воде и зе-	Средњи	Етничке несугласице, и урбани сукоби.

Континент	Држава	Време-период	Укупан број становника	Број миграната	Удео у популацији	Еколошки узроци	Интезитет конфликта	Узрок конфликта
СЕВЕРНА АМЕРИКА	Мексико	1960-1990	38.419.000-84.307.000	280.000	0,33 %	Деградација обрадивог земљишта и крчење шума	Висок	Сукоб око обрадивих површина између ранчера и сељака
	Ел Салвадор	1950-1980	2.200.000-4.656.000	300.000 Хондурас и 500.000 САД	6,4-10,7 %	Деградација обрадивог земљишта, крчење шума, недостатак воде и обрадивих површина	Веома висок	Рат, борба око расположивих природних ресурса
	САД	1930	122.775.000	2.500.000	Око 2,4 %	Деградација земљишта, суша и пешчане олује	Средњи	Неслагање и сукоб са мигрантима око запослења
САРЕДЊА	Хаити	1970-1990	4.710.000-7.125.000	1.300.000	Око 18,18%	Ерозија, деградација земљишта, недостатак обрадивог земљишта и ерозија тла	Средњи	Цивилни немири и урбано насиље
ОКЕАНИЈА	Филипини	1970-1990	35.451.000-61.629.000	4.300.000	око 10%	Деградација земљишта, глад, недостатак воде, хране, и високообрадивих површина	Висок	Сукоб земљопоседника и сељака
ЈАУЖЕРНА АМЕРИКА	Бразил	1960-данас	72.759.000-194.496.000	8.000.000	око 4,11 %	Крчење шума, деградација земљишта, недостатак воде и суша	Средњи	Сукоб између велепоседника и досељеника

У другом делу рада Реувени наводи осталих 19 случајева у којима је дошло до конфликта, али без примене силе. Основни фактори који су довели до појаве еколошких избеглица у наведеним случајевима су: 27 случајева деградација земљишта, суше – 19, крчења шума – 17, несташница воде – 15, поплаве – 9, олује – 7 и глад – 5.³⁸ Такође, анализом наведених података види се да у 19 од 38 случајева, иако је дошло до конфликта, није било примене силе, односно значајнијих оружанних сукоба. Наиме, анализа показује да су сукоби мањег интензитета у оним регионима и државама у којим су староседеоци и новопридошли мигранти исте националности, вере и етничке припадности, тј. јаз између њих је мањи. Такође, то указује да староседеоци лакше прихватају оне мигранте који су исте вере. Оружани сукоби, односно конфликти у којима је дошло до примене силе настали су у оним регионима који су неразвијени и у којима су оскудни поједини (основни) ресурси неоп-

³⁸ Поједини конфликти настали су комбинацијом више различитих фактора.

ходни за нормалан живот популације (вода, обрадиво земљиште, шуме и сл.), као што је случај у сахелској Африци, Средњој Америци и на индијском потконтиненту.

Пошто се у наредним деценијама очекује пораст светске популације, преко 9 милијарди до 2050. године, то ће највероватније довести до пораста броја еколошких избеглица у свету, поготово у оним регионима у којима је данас изражена њихова појава. Имајући у виду ову чињеницу, као и податке о порасту броја природних непогода изазваних климатским променама, то ће условити смањење расположивих природних ресурса неопходних за нормалан људски живот. Овако настале промене могу интензивирати сукобе настале као последица раста броја еколошких избеглица. Ову констатацију потврђују подаци Центра за истраживање епидемиологије катастрофа (Center for Research on the Epidemiology of Disasters – CRED),³⁹ приказани у табели 4.

Табела 4 – Евиденција броја суша, поплава и олуја у периоду 1975–2001. године и њихов утицај на популацију по континентима

К О Н Т И Н Е Н Т	Врсте природних непогода								
	Суше			Поплаве			Олује		
	Утицај суша на број становника	Укупна број суша	Просечан утицај једне суше на број становника	Утицај поплава на број становника	Укупан број поплава	Просечан утицај једне поплаве на број становника	Утицај олуја на број становника	Укупан број олуја	Просечан утицај једне олује на број становника
Азија	1.100.000.000	117	9.400.000	2.100.000.000	724	2.900.000	416.000.000	730	570.000
Африка	222.000.000	255	870.000	29.000.000	311	93.000	9.000.000	103	87.000
Латинска Америка	48.000.000	66	720.000	40.000.000	363	110.000	22.000.000	220	100.000
Океанија	9.000.000	23	390.000	500.000	70	7.100	6.000.000	176	34.000
Европа	6.000.000	22	270.000	8.000.000	1000	8.000	8.000.000	235	34.000
Северна Америка	30.000	1	25.000	800.000	941	8.500	3.000.000	349	8.600

(Извор: CRED, 2002.)

Као што се види из табеле 4, у периоду од 1975. до 2001. године, суше су биле најинтензивније на подручју Азије и Африке, при чему је једна суша просечно утицала на 9,4 милиона људи (Азија), односно на 870.000 људи (Африка). Поплаве, као врста природне непогоде, утицале су, просечно, на највећи број људи у Азији – 2,9 милиона, односно у Латинској Америци на 110.000 људи. Такође, једна олуја утицала је у просеку на 570.000 људи у Азији, 100.000 у Латинској Америци и 87.000 људи у Африци.

³⁹ CRED. (2002). EM-DAT, Center for Research on the Epidemiology of Disasters. Brussels: University of Louvain. Cropper, M. L., Griffiths, C., & Mani, M. (1999). Roads, population pressures, and deforestation in Thailand, 1976-1989. *Land Economics*, 75 (1999), 58-73.

Анализом наведених података може се закључити да је у последњих неколико деценија највећи утицај природних (елементарних) непогода, које су створиле велике еколошке проблеме, било на простору Азије, Африке и Латинске Америке, односно из оних региона одакле потиче и највећи број еколошких миграната у свету.

Имајући у виду очекивани пораст људске популације и претпоставке о будућим климатским променама, које ће утицати на доступност појединих расположивих природних ресурса, неопходних за нормално функционисање људске популације, с правом се претпоставља да ће доћи до повећања броја еколошких избеглица у свету, поготово у оним регионима у којима већ данас постоји велики стрес у животној средини (Африка, Азија и Латинска Америка).

Закључак

Пораст броја становника у свету, поготово од 50-их година прошлог века, у комбинацији да израженим климатским променама и порастом броја природних и еколошких катастрофа, довело је до пораста броја „нове врсте“ избеглица на светској позорници – еколошких избеглица.

У току 90-их година 20. века број ових избеглица био је око 25 милиона, при чему се као последица наведених фактора њихов број знатно увећава из године у годину, да би до краја прошлог века премашио број од 200 милиона.

Према претпоставкама многих међународних институција и водећих светских научника из ове области, у наредном периоду број еколошких избеглица премашиће број „традиционално насталих избеглица“, што ће довести до политичких, економских и националних потреса, који ће проузроковати економске, верске и националне нетрпеливости, односно интензивираће кризу која ће лако кулминирати – прерасти у конфликт мањих или већих размера.

Уколико међународна заједница на време озбиљно не схвати проблем еколошких избеглица у свету, у наредним деценијама оне ће постати горуће питање глобалног система.

Литература

1. McBrearty, S. and Brooks, S. A.: *The revolution that wasn't: a new interpretation of the origin of modern human behavior*, Original Research Article, Journal of Human Evolution, 2000, Vol. 39, Issue 5, pp. 453-563.

[http://ac.els-cdn.com/S0047248400904354/1-s2.0-S0047248400904354-main.pdf?_tid=cf9851e0-331c-11e2-905c-](http://ac.els-cdn.com/S0047248400904354/1-s2.0-S0047248400904354-main.pdf?_tid=cf9851e0-331c-11e2-905c-00000aab0f27&acdnat=1353421141_aa5e2490ef6e0ef3cac24722ba860fe3)

[00000aab0f27&acdnat=1353421141_aa5e2490ef6e0ef3cac24722ba860fe3](http://ac.els-cdn.com/S0047248400904354/1-s2.0-S0047248400904354-main.pdf?_tid=cf9851e0-331c-11e2-905c-00000aab0f27&acdnat=1353421141_aa5e2490ef6e0ef3cac24722ba860fe3) [11.12.2011]

2. *Большая Российская энциклопедия*, БРЭ, Москва, 2004. ISBN: 5-85270-326-5.

3. Myers, N.: *Environment exodus*, Climate institute, 1995.

<http://www.climate.org.topics.environmental-security.index.html> [28.11.2011]

4. Homer-Dixon, T.: *On the Threshold: Environmental Changes As Causes of Acute Conflict*, International Security, Vol. 16, No. 2, pp. 76-116, 1991.

5. Dasgupta, P.: *And resource economics in the world of the poor*, Resources for the future, 1997.
http://books.google.rs/books?hl=en&lr=&id=QMr9LBNgc0C&oi=fnd&pg=PA1&dq=High+birthrate+agriculture,+environmental+degradation+world&ots=yjnJOVxmgV&sig=3MP6WE8AHeJS5Im24w_vLZNIjWE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false. [28.12.2011]
6. Suhrke, A. :*Environmental Degradation, Migration and Conflict*, Chr. Michelsen Institute, 1993. http://www.cmi.no/publications.1993%5Cpressure_points.pdf [03.04.2011]
7. Myers, N.: *Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century*, The Royal Society, pp. 609-613, 2002.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov.pmc.articles.PMC1692964.pdf.12028796.pdf>. [19.02.2012]
8. Myers, N.: *Environmental refugees*, Population Environmenta, Vol. 19, page 167–182, 1997.
<http://www.springerlink.com.proxy.kobson.nb.rs:2048.content.j436x24814660277.fulltext.pdf> [12.12.2011]
9. Lester, B.: *Environmental refugee*, World Watch Institute, 1970.
10. Jacobson, J.: *Environmental refugees: A Yardstick of Habitability*, Worldwater Paper, no.86, Washington, DC: Worldwatch Instityte, 1988.
11. Catenese, A.: *Haiti's Refugees: Political, Economic, Environmental Field Staff Reports*, no. 17, Sausalito, CA: Universities Field Staff International and Natural Heritage Institute, 1990.
12. Mc Gregor, J.: *Refugees and the Environment*, pp. 157-170 in: Richard Black & Vaughan Robinson, eds. *Geography and refugees: Patterns and precesses of Change*. London & New York: Belhaven, 1993.
13. Lee, S.-wan: *Envorinmental Change, refugees, and conflict in the Third Worls. A Framework for Inquiry Applied to Case Studies of Sudan and Bangladesh*, University of Maryland, 1994.
14. Suhrke, A, and Visentin, A.: *The Environmental refugees: A New Approach*, Ecodecision, p.73-74, 1991.
15. Myers, N. and Kent, J.: *Environmental exodus: An emergent crisis in the global arena*, The climate Institute, Washington DC, 1995.
16. Lee, S. W. (2007) *In Limbo: Environmental Refugees in the Word*. In: *Conflict and the Environmental*, Nils Petter Gleditsch et al., Dordrecht: Kluwer Academic, 273-293.
17. Gargon J. and Khoudour-Casteras D.: *Tackling the Policy Changes of Migration, regulation, integrated, development*, Development Centre Studies. 2011. <http://browse.oecdbookshop.org.oecd.pdfs.product.4111061e.pdf> [21.05.2012]
18. Chase-Dunn, C. & Anderson, E. N. : *The historical evolution of world-systems*, NY: Palgrave Macmillan, New York, 2005. http://www.revalvaatio.org.wp.wp-content/uploads.chase-dunn_anderson-the_historical_evolution_of_world-systems.pdf [24.12.2011]
19. Myers, N. & Kent, J.: *Food and hunger in Sub-Saharan Africa*, The Environmentalist 21, pp. 41–69, 2001.
<http://www.springerlink.com.proxy.kobson.nb.rs:2048.content.p84046649j842v27.fulltext.pdf> [10.11.2011]

20. Doos, B. R.: *Can large-scale environmental migrations be predicted?*, Global Environmental Change, No. 7, pp. 41–61. 1997.

21. Ramlogan, R.: *Environmental refugees: a review*, Environmental Conservation, Vol. 23, page 81–88. 1997. doi: 10.1017.C0376892900038285.

22. Renner, M.: *Refugee numbers continue decline*, In Vital signs, 2000, (ed. L. R. Shrestha, S.S. and P.B Bhandari 2005 Environmental Security and Labour Migration in Nepal, Paper for presentation at the IUSSP's XXV International Population Conference, Tours, France, 18-23 July.

23. UNHCR (2006) *The State of the World's Refugees*. Доступно на: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtz/template?page=publ&src=static/sowr2006/toceng.htm>. [12.12.2011]

24. Warner, K. et al.: *In Search of Shelter: Mapping the Effects of Climate Change on Human Migration and Displacement*, 2009. http://www.ciesin.columbia.edu/documents/clim-migr-report-june09_final.pdf [12.12.2011]

25. Brown, L. R.: *World on edge: How to prevent environmental and economic collapse*, NY: Earth Policy Institute, New York, 2011. <http://www.earth-policy.org.books.wote.wotech9> [19.12.2011]

26. Myers, N.: *Environmental refugees: An emergent security issue*, 13th Economic Forum, 2005. <http://www.osce.org.eea.14851>. [01.12.2011]

27. Hu, A.: *The trend of the Chinese population growth*, Beijing: Chinese Academy of Sciences.1993.

28. Micklin, M.: *Is continued growth sustainable?*, The change in the Chinese economy in ecological perspective, Nanjing: University of Nanjing, 1993.

29. Остојић Г. и Благојевић, М.: *Примена хегемоније у решавању међународних спорова око ресурса пијаће воде*, Међународни проблеми, Vol.LXII, No 3.2011, Београд. 2011.

30. Homer-Dixon, T. : *Environmental scarcities and violent conflict: evidence from cases*, International Security 19, page 5-40. 1994. http://graduateinstitute.ch.webdav.site.iheid.shared.summer.IA2009_readings.MD1.pdf [25.10.2011]

31. Sanders, T.G.: *Northeast Brazilian Environmental Refugees: Where They Go*, Field Staff Report, no. 21, Washington DC: Universities Field Staff International. 1990-91.

32. Myers, N.: *Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century*, The Royal societe, 2001, doi 10.1098.rstb.2001.0953. <http://www.nicholas.duke.edu.people.faculty.myers.myers2001.pdf> [12.12.2011]

33. CIA World Factbooks, 2011. www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html. [29.03.2012]

34. Keese, J.: *The Caribbean*, Geography 370: Geography of Latin America, 2011.

35. Myers, N.: *Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century*, Philosophical Transactions of the Royal Societ, 357(1420), 609-613. 2002. doi:10.1098.rstb.2001.0953.

36. IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007 (AR4),2007. http://www.ipcc.ch/publications_and_data.ar4.syr.en.contents.html [22.12.2010]

37. Church, J, A, et al.: *Sea Level Rise at Tropical Pacific and Indian Ocean Islands*, Global and Planetary Change, 53, pp. 155-168. 2006
38. Peters, L. K.: *Environmental refugees, Senior Project, Social Sciences Department*, College of Liberal, California polytechnic state university, 2011. <http://digitalcommons.calpoly.edu/cgi.viewcontent.cgi?article=1051&context=socssp> [05.12.2011]
39. Boon K, E, and Tra L, T.: *Are Environmental Refugees Refused?*, Stud. Tribes Tribals, 2007, 5(2) pp. 85-95, 2007. <http://www.krepublishers.com.02-Journals.T%20&%20T.T%20&%20T-05-0-000-000-2007-Web.T%20&%20T-05-2-085-2007-Abst-PDF.T%20&%20T-05-2-085-07-141-Boon-E-K.T&T-05-2-85-07-141-Boon-E-K-Tt.pdf> [15.12.2011]
40. Docherty, B, & Giannini, T.: *Confronting a rising tide: a proposal for a convention on climate change refugees*, Harvard Environmental Law Review, Vol. 33. 2009. http://www.law.harvard.edu.students.org.s.elr.vol33_2.Docherty%20Giannini.pdf [28.12.2011]
41. Nicholls, R. J.: *Coastal flooding and wetland loss in the 21st century: changes under the SRES climate and socioeconomic scenarios*, Global Environmental Change, No. 14, pp. 69–86. 2004, http://randd.defra.gov.uk.Document.aspx?Document=GA01034_2288_FRP.pdf [15.01.2012]
42. Vlachos, E.: *Environmental Refugees: The Growing Challenge*, 2007. In: Conflict and the Environmental, Nils Petter Gleditsch et al., Dordrecht: kluwer Academic, 293-312.
43. Lee, S. W.: *In Limbo: Environmental Refugees in the Word*, 2007. In: Conflict and the Environmental, Nils Petter Gleditsch et al., Dordrecht: Kluwer Academic, 273-293.
44. Hugo, G.J.: *Population Movement in Indonesia Since 1971*, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 4, pp. 242-256. 1988,
45. Naik, A., Stigter, E. and Laczko, F.: *Migration, Development and Natural Disasters: Insights from the Indian Ocean Tsunami*, International Organization for Migration, Geneva, 1997.
46. EM-DAT: the OFDA . CRED International Disaster Database, 2012. <http://www.emdat.be.database> [20.11.2011]
47. *Population & Housing Census: Preliminary Results*, Government of the People's Republic of Bangladesh, 2011. <http://www.bbs.gov.bd/webtestapplication/userfiles/image/BBS/PHC2011Preliminary%20Result.pdf> [11.11.2011]
48. *World Economic Outlook*, International Monetary Fund, 2011. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/pdf/text.pdf> [11.02.2012]
49. *World Development Indicators 2010*, World Bank, 2010. <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators/wdi-2010>. [10.10.2011]
50. *China Population Statistics and Related Information*, China Information and Sources. 2010. www.chinatoday.com/data/china.population.htm [16.04.2012]
51. OUN – www.data.un.org
52. Historical-atlas, www.tacitus.nu/historical-atlas/population. [12.03.2012]
53. www.nationmaster.com/graph.peo_pop-people-population&date=1991

54. *The State of the World's Refugees*, UNHCR, 2006.
<http://www.unhcr.org.4a4dc1a89.html>. [12.12.2011]
55. Boon, K. E., and Tra, L. T.: *Are Environmental Refugees Refused?* Stud. Tribes Tribals, 5(2): 85-95, 2007.
<http://www.krepublishers.com.02-Journals.T%20&%20T.T%20&%20T-05-0-000-000-2007-Web.T%20&%20T-05-2-085-2007-Abst-PDF.T%20&%20T-05-2-085-07-141-Boon-E-K.T&T-05-2-85-07-141-Boon-E-K-Tt.pdf> [15.12.2011]
56. UNICEF, *The Human Consequences of the Chernobyl Nuclear Accident.*, 2002,
<http://www.unicef.org/newsline/chernobylreport.pdf> [12.12.2011]
57. Diago C. A.: *La explosión de Cali*, Biblioteca Virtual del Banco de la República. 1956
58. Arturson, G.: *The tragedy of San Juanico--the most severe LPG disaster in history*, Burns, . page 87-102, 1987. Доступно на:
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3580941>. [21.03.2011]
59. *Company Defends Chief in Bhopal Disaster*, The Associated press, 2009.
http://www.nytimes.com/2009/08/03/business/global/03bhopal.html?_r=0 [19.02.2011]
60. Horne, B.: *What is the status of environmental refugees, under international and Australian law?* ANU.CLA Internship Program, Faculty of La, 2006.
<http://www.cla.asn.au.Articles.060203BrookeHorne.pdf> [11.12.2011]
61. *The Human Consequences of the Chernobyl Nuclear Acciden*, UNICEF,
<http://www.unicef.org.newsline.chernobylreport.pdf> [12.12.2011]
62. Bao, X. B.: *Protection and Control of Land Resources*, In Liang, C, Crises and Breakthrough for China's Environment, pp. 198-210, Beijing: Social Sciences Academic Press, 2006.
63. Hugo, G. J.: *Population Movement in Indonesia Since 1971*, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 79, 4, pp. 242-256, 1988.
64. Tan, Y.: *Environmental Concerns and Population Displacement in West China*, Paper presented at the 8 Tth APMRN Conference, Fuzhou, China, 26-29 May, 2007.
<http://piasdgserver.usp.ac.fj/apmrn/conferences/8thAPMRNconference/26.Tan%20Guo.pdf> [10.12.2011]
65. Togala, I.: *Désertification et les migrations: La Promotion du Pourghère comme outil de lutte contre la désterification et facteur de création d'emplois pour la lutte contre la pauvreté*, International symposium on Desertification and Migrations, Almeria, 25-27 October 2006.
66. Bates, C. D.: *Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change*, Population and Environment, Vol. 23, No. 5, 2002.
<http://www.springerlink.com.proxy.kobson.nb.rs:2048.content.p1pgnk1epjy66ta4.fulltext.pdf>. [12.01.2012]
67. Renaud, F., et al.: *Control, Adapt or Flee: How to Face Environmental Migration?*, United Nations University, Institute for Environment and Human Security, Germany, 2007.
68. Glossary – Climate Change. Education Center – Arctic Climatology and Meteorology. NSIDC National Snow and Ice Data Center.
http://nsidc.org/arcticmet/glossary/climate_change.html

69. Balk, D.: *Urban Population Distribution and the Rising Risks of Climate Change*, Presentation at the United Nations Population Division Expert Group Meeting, 21-23 January 2008. Део доступан на интернет адреси:
http://www.un.org.esa.population.meetings.EGM_PopDist.Balk.pdf [11.11.2011]
70. Boano, C. & Morris, T.: *Environmentally displaced people Understanding the linkages between environmental change, livelihoods and forced migration*, Environmentally displaced people, 2008. <http://www.rsc.ox.ac.uk.publications.policy-briefings.RSCPB1-Environment.pdf>. [11.12.2011]
71. McGranahan, G., Balk D. & Anderson, B.: *The rising tide: assessing the risks of climate change and human settlements in low elevation coastal zones*, Environment & Urbanization, Vol 19, pp 17-37. 2007,
<http://sedac.ciesin.org.gpw.docs.McGranahan2007.pdf>. [07.01.2012]
72. Cernea, M. and McDowell, C.: *Risks and Reconstruction: Experiences of Resettlers and Refugees*, Oxford: Berghahn Books, 2000.
http://books.google.rs/books?id=9ddh_7mJqL8C&printsec=frontcover&hl=sr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [23.12.2011]
73. *Dams and Development, The report of the world commission on dams*, World Commission on Dams, 2000. http://www.internationalrivers.org/files/attached-files/world_commission_on_dams_final_report.pdf [13.06.2011]
74. Emmanuel, K. B. & Tra, L. T. : *Are Environmental Refugees Refused?* Stud. Tribes Tribals, 5(2): 85-95, 2007. <http://www.krepublishers.com.02-Journals.T%20&%20T.T%20&%20T-05-0-000-000-2007-Web.T%20&%20T-05-2-085-2007-Abst-PDF.T%20&%20T-05-2-085-07-141-Boon-E-K.T&T-05-2-85-07-141-Boon-E-K-Tt.pdf>. [17.12.2011]
75. Baker, R. E.: *Determination of Environmental Refugees: Cases for Inclusion and Expansion*, Macalester Environmental Review, 1-14, 2001.
<http://www.macalester.edu.environmentalstudies.macenvreview.determination.htm> [24.12.2011]
76. Fernandes, W. *Power and Powerlessness: Development Projects and Displacement of Tribals*, Social Action, pp. 243-269, 1991.
77. Gleditch, N.P. et al. : *Climate change and conflict: the migration link*, International Peace Academy, 2007.
http://www.ipinst.org.media.pdf.publications.cwc_working_paper_climate_change.pdf [11.12.2011]
78. Reuveny, R.: *Climate change-induced migration and violent conflict*, Political Geography, Vol. 26, pp. 656-673. 2007.
<http://www.sciencedirect.com.proxy.kobson.nb.rs:2048.science.article.pii.S0962629807000601> [17.12.2011.]
- CRED. (2002). EM-DAT, Center for Research on the Epidemiology of Disasters. Brussels: University of Louvain. Cropper, M. L., Griffiths, C., & Mani, M. (1999). Roads, population pressures, and deforestation in Thailand, 1976-1989. *Land Economics*, 75 (1999), 58-73. <http://www.econ.umd.edu.research.papers.140>. [15.01.2012]